

Т. Г. ШЕВЧЕНКО

Поема «Кавказ»

- «Кавказ» –
найкраще свідощтво
могутнього
всеобіймаючого,
щиролюдського
почуття нашого
поета.

І. Франко

Історична основа.

Війна на Кавказі тривала довгий період — з 1817 до 1864 року й закінчилася входженням краю до складу Росії.

Особливо гострою боротьба була в Північному Дагестані й Чечні, де її з 1834-го очолив сміливий воєначальник Шаміль. Війна була надзвичайно жорстокою.

Російський царат здавна зазіхав на Кавказ, цей «прекрасний, але дикий край». Ще Петро I розумів, яке значення мало б завоювання Каспійського моря й прилеглих до нього земель для воєнної та економічної могутності Росії. Це й стало поштовхом до початку експансії. Активні воєнні дії за підкорення всього Кавказу розпочалися 1817 року.

**Залишення горцями власного аула,
при наближенні російських військ,
Петро Грузинський, 1842 р.**

Імам Шаміль

Поштовх до написання поеми .

Присвята

- У цій війні загинув друг Т. Шевченка **Яків де Бальмен**, якому поет і присвятив поему «Кавказ». Власне, смерть друга й стала поштовхом до написання твору.

Яків Петрович де Бальмен—
український художник-аматор, офіцер

Тема:

- Викриття загарбницької політики російського самодержавства;
- показ страждань поневолених народів Кавказу, зображення реакційної ролі церкви і прогнилої дворянської культури.

Ідея:

- ❖ співчуття поневоленим, схвалення патріотичної і мужньої боротьби горців;
- ❖ утвердження безсмертя народу;
- ❖ гнівний осуд самодержавства, кріпацтва і православ'я – душителей свободи, носіїв темноти, страждань та звироднілої панської моралі;
- ❖ полум'яний інтернаціональний заклик до боротьби всіх народів проти спільного ворога – російського царизму.

Основна думка:

«Борітеся – поборете!»

Жанр твору:

- **Сатирична поема** з елементами лірики та героїки.
- «...це огниста **інвектива** проти темного царства...»
(І.Франко)

Теорія літератури:

- **Інвектива** (від латин. *invectiva oratio* — лайлива промова)
 - 1. Гострий викривальний виступ проти когось, чого-небудь; гостре обвинувачення, образлива промова, лайка, випад, спрямовані проти кого-небудь.
 - 2. Форма літературного твору, одна з форм памфлету, що висміює або викриває когось чи щось.

Образи-символи поеми.

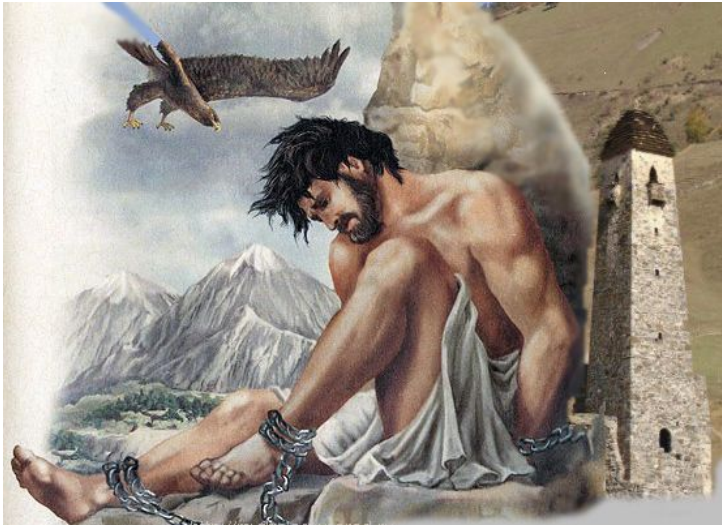

- **Прометей** у давньогрецькій міфології — титан, покровитель і захисник людей, який викрав вогонь з Олімпу і віддав його людям. За це Зевс жорстоко його покарав: наказав прикувати до скелі в Кавказьких горах, і щодня орел видирав з його грудей печінку, яка за ніч виростала знову.

У Шевченка ^{знову} Прометей — це народ.

Безсмертя Прометея — безсмертя народу; це узагальнений символ нескореності, невмирущості прагнень до свободи, волі, державної

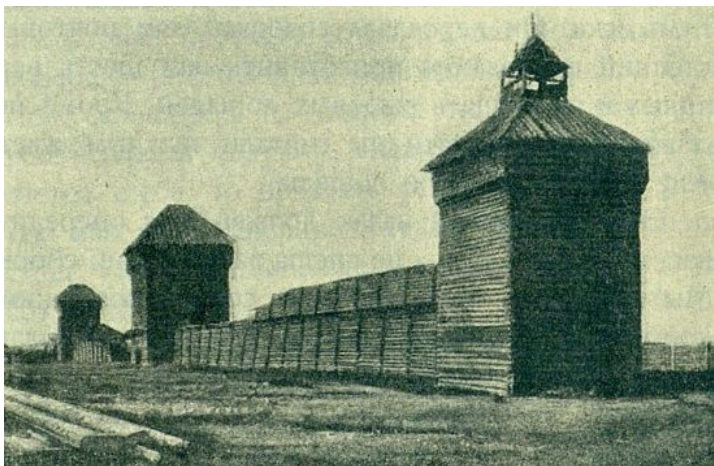
Образи-символи поеми.

Орел

- Символом Російської імперії, гербом якої був двоголавий орел, виступає образ орла.
- Цей орел, що споконвіку карає Прометея та **«що день Божий добрі ребра / Й серце розбиває»**, — не-двозначний, прозорий **натяк на загарбницьку політику царського самодержавства проти вільнолюбного народу Кавказу.**

Образи-символи поеми.

- Сибір, тюрма
- Тюрма, Сибір — символи колоніальної політики Російської імперії, яка для всіх інакомислячих обмежувалася каторгою, засланням.
- «Братні» ж народи зазнавали великодержавницькі утиски, не мали можливості для національного культурно-освітнього розвитку. **Саме за це Росію називали «тюрмою народів».**

Композиція твору:

- **Експозиція:** романтичне зображення величі Кавказьких гір, давньогрецький міф про Прометея.
- **Зав'язка:** розмірковування автора над стражданнями, приниженням народу від жорстоких утисків катів-гнобителів, та засудження бездіяльності, пасивності простого люду в зв'язку з цим.
- **Кульмінація:** монолог-звернення колонізатора до горця.
- **Розв'язка:** інтимний реквієм по загиблomu другові: звинувачення у смерті друга не горців, а російський царизм.

- **«"Кавказ" вибухає перед читачем як вулкан, що з нутра свого кидає то полум'я, дим, сірку, то знову гарячу лаву, у якій стопились усілякі елементи. ...Ця поема валить, трощить, палить, убиває іронією, морозить правдою, сліпить блискавками порівнянь...»**

Б.Лепкий

Віршований розмір:

- Значна частина сатири написана **чотиристопним ямбом**, поет відчув силу «викривального ямба», як називають цей розмір, і з гнівом кинув його на ненависного ворога.

Образи твору : Прометей

У творі Т. Шевченка, **образ Прометея — символ народної волі, що не вмирає.**

Створюючи цей образ, поет не йшов сліпо за відомим грецьким міфом, а брав тільки деякі його риси, потрібні для втілення задуманого, а саме: фатальну трагічність і безсмертя Прометея.

- Прометей у поемі — це філософський образ, що звернений був до революційних сил народу і закликав їх до самоусвідомлення своєї історичної ролі та активної дії, до оптимізму й віри в перемогу над самодержавством.
- **Прометей — народи гірські, що їх мучить самодержавство.**

Образи твору : Орел.

- **Образ Орла** — СИМВОЛ російського самодержавства, що веде загарбницьку війну. Даремні намагання хижого птаха побороти силу волі й прагнення до життя. Важливо, що «орел», який є у міфі і якого Т. Шевченко показав у поемі, набув додаткового і, головне, актуального символічного значення: орел (щоправда, двоголовий) був гербом царської Росії

Образи твору : завойовник-колонізатор.

- **Колонізатор** — царизм фальшиво твердить, що хліб і хату горця ніхто не відбере в нього, а його самого «не поведе... в кайданах».

- Втрачаючи владу над собою, загарбник проговорюється, що він хотів би «подарувати» йому його власну хату, а хліб хотів би кинути горцеві, «як тій собаці». Він мріє про той час, коли горці будуть платити податок навіть за сонце. Підступний колонізатор облудливо закликає горців до дружби з ним і обіцяє, що від нього горці «багато б дечому навчилися!». У пориві туполобого захоплення собою загарбник хвалиться своєю «культурою», а в дійсності показує своє варварство і цинізм.

Тестове опитування:

1. Період творчості Т. Шевченка, до якого належить поема «Кавказ»:

а) ранньої; б) «Трьох літ»; в) останніх років; г) «У казематі».

2. Описуючи гори Кавказу, поет звертає увагу читача на те, що вони:

а) надто високі; б) засіяні горем; в) дуже старі; г) дивують своєю красою.

3. З питанням «Коли вона прокинеться?» письменник звертається до:

а) справедливості; б) долі людської; в) свідомості кавказців; г) совісті гнобителів.

4. Народ уславлюватиме бога у разі, якщо він його:

- а) духовно збагачуватиме; б) захистить і заспокоїть;
- в) звільнить від поневолення;
- г) шануватиме і прославлятиме у своїх молитвах.

5. Війна — це не тільки смерть «людей муштрованих», але й:

- а) голод; б) сльози; в) хвороба; г) розчарування

6. Поет у творі возвеличує не тільки «лицарів великих», але й:

- а) гори Кавказу; б) Бога святого; в) батьків загиблих;

7. Характеризуючи правду, Т. Шевченко обурено проголосив, що вона:

а) закута в кайдани; б) кров'ю полита; в) п'яна; г) химерна і підступна.

8. «Ненагодованою і голою» в поемі є:

а) мудрість людська; б) ріка зі сльозами і кров'ю муштрованих; в) хмара за горами; г) сердешна воля.

9. Визначте віршований розмір уривку з твору: **Слава!**
Слава! / Хортам, і гончим, і псарям, / І нашим
батюшкам-царям / Слава!

а) Ямб; б) хорей; в) анапест; г) дактиль.

10. Поема написана у формі революційно-викривального ліричного:

а) діалогу; б) полілогу; в) монологу; г) трактату.

11. Лейтмотивом у творі є рядки:

а) Не нам на прю з тобою стати! / Не нам діла твої судить!

б) Кати знущаються над нами, / А правда наша п'яна спить;

в) Борітеся — поборете, / Вам бог помагає!

г) За горами гори, хмарою повіті... / Засіяні горем, кров'ю політі.

12. Символічними у творі є образи:

а) Прометея та орла; б) чуреку і саклі; в) правди і волі; г) храму і каплиці.